

A Definition of Communication in the Context of New Technologies O definiție a comunicării în contextul noilor tehnologii

Dumitru DULGHERU, Universitatea „Petre Andrei” Iași

Abstract

Mass communication have reached during the latest century an outstanding development and many structural and functional changes which can hardly be included in the measurement scales of the specialized sciences. The present expose essay is trying to establish connections between the effect and the cause, although the relation is examined only speculatively. *A definition of the communication in the new technologies context* - can be considered as a leading study fundamental to a extensive research of the effects in the postmodern society.

1. Comunicare și consum

Deocamdată, această apropiere de termeni parcă ar vrea să-și verifice conținutul profetic așa cum a făcut-o, mai vechea sintagmă - *pâine și circ*. Prin comparație, observăm totuși că au în comun câteva elemente de conținut: ambele reprezintă judecăți la adresa comportamentului maselor, sunt perene, se justifică prin proba vieții de zi cu zi, au concepția unor verdicte fataliste. *Incantajia* care leagă acest dublu C (comunicare și consum) de timpurile care vin este rostită în fiecare zi de noi, într-o aparentă cale fără de întoarcere pe care omul modern sau, mai bine zis, post-modern a început să pășească.

2. Ce este Internetul?

„Ansamblul mondial de rețele și porți bazat pe o coloană vertebrală de linii de comunicație de mare viteză care leagă mii de noduri (calculatoare gazdă) cu caracter comercial, guvernamental, educațional etc. Chiar dacă unul sau mai multe noduri se deconectează, Internetul continuă să funcționeze la parametri maximi, deoarece nu este controlat de un singur calculator sau rețea.”

Trebuie precizat că nu împărtășim părerea conform căreia întreaga rețea este doar o malefică construcție. Suntem dintre cele câteva milioane de *navigatori* și „clienți” ai acestei imense rețele de comunicare. De asemenea, nu credem că Internetul produce doar efecte negative. Ceea ce este bine de observat, însă, este faptul că aceste avantaje pe care le percepem – viteză mare de transfer de informație, distanțele incredibile pe care lumea digitală le micșorează până la vecinătăți imediate, imensa cantitate de informație (de mai bună sau mai proastă calitate) care poate fi accesată, comunicarea *on line* etc. –sunt circumstanțiale. Avantajele enumerate identifică catalizatorii unui ritm de viață care impune o agitație extremă, unui stress care solicită confruntări zilnice ale individului cu el și cu mediul creat, din care nici corpul, nici mintea nu au șanse să iasă învingători.

Sunt circumstanțiale aceste avantaje, pentru că, în cazul în care cineva ar rupe vraja *hipercomunicării*, omul ar respira cel puțin la fel de bine și ar avea, spre exemplu, o digestie cel puțin la fel de bună. Mai mult, ar valoriza o cu totul altă lume și, poate, și-ar recunoaște mai adesea și cu mai multă încredere dimensiunea evasinaturală, condiționarea existenței sale de ceva mult mai important decât consumul de informație digitală. Nu întâmplător m-am oprit, pentru a formula criticile mele cu privire la *comunicare și consum*, la Internet. Sociologia comunicării de masă prin reprezentanții ei *future*-iști dirijează atenția asupra înlocuirii ubicuului televizor cu mai noul și mult mai avansatul computer, conectat bineînțeles la Internet.

3. Câteva comparații

Dacă în cazul telecomunicării vizuale efectele au fost și încă mai sunt neglijate, după 50 de ani de consum TV acestea nu întârzie să-și arate înfricoșătorii lor colți. Este greu de înțeles naivitatea în judecată (asta în cazul în care nu se pune problema relei intenții) a acelor dintre analiștii sociologi și psihologi care au negat criticele făcute unora dintre cele mai evidente efecte, de ordin primar sau secundar, ale televiziunii.

Înlocuirea *educației prin cuvânt* cu *educația prin imagine* nu s-a făcut brusc, ci a respectat o anumită curbă evolutivă, previzibilă în mare măsură. Inducerea unor comportamente colective superficiale, agresive, iresponsabile s-a făcut cu pași mărunți dar vizibili. Întronarea consumatorismului și fetișizarea reclamei TV au avut la rândul lor anumite creșteri observabile. Sunt acestea pericole transpuse în plan manifest pentru omul de astăzi? Suntem tentați, pe baza observațiilor noastre, să credem că da. Problema comunicării informatizate suscită o mai mare atenție acordată tehnicii decât au făcut-o analiștii până acum. Cursa acerbă în care se înscriu marile companii de calculatoare (hardware și software) pentru cote de piață cât mai ridicate nu este lipsită de consecințe.

Desigur, numim acest lucru *progres*; să nu uităm însă că în planul comunicării de masă același lucru s-a întâmplat și cu aparatele, transmisia și emisia TV. Producția de serie mare, concurența în câmpul audienței, apariția televiziunii prin cablu, au fost și mai sunt încă considerate progrese. Ce s-a întâmplat în acest timp cu omul? Constantin Pavel spune în *Tragedia omului în cultura modernă* că „este important a semnala o nouă deformare operată în organismul psihic al omului modern, din pricina regimului tehnic. Caracterul rece și metalic al civilizației tehnice a înăbușit în sufletul omului afectivitatea”. Sau, cum ține să avertizeze Berdiaev, „elementul psiho-emoțional este refulat”. Psihologia și sociologia afirmă că efectele comunicării de masă depind de predispozițiile și atitudinile anterioare ale receptorilor. În total acord cu această ipoteză, am face totuși precizarea, care ni se pare destul de importantă, că predispozițiile pe care eu le avem și atitudinile noastre din acest moment au fost influențate destul de serios de mesaje de *n* tipuri pe care le-am recepționat, filtrat și sedimentat în ultimele 6 luni (spre exemplu). Altfel spus, atitudinile și percepțiile noastre ar fi cu totul altele peste alte 6 luni, dacă, începând cu ziua de mâine, nu am mai contacta nici un mijloc de comunicare de masă, în această perioadă.

Ca să nu deviem prea mult de la tema noastră, revenim la al doilea termen al comparației – Internetul, dealtfel, subiectul principal de discuție. Producătorii de soft, designerii (constructorii) de pagini Web, numesc multe dintre creațiile lor ca fiind

prietenoase (*friendly*). Interfețele dau, în utilizarea curentă, iluzia, din ce în ce mai greu de sesizat, a realității; virtualul începe să pună stăpânire pe realitate, să și-o însușească și să i se substituie.

Nu întâmplător se pune atât de mare accent pe *interactivitate*; aici este unul dintre marile avantaje pe care le prezintă Internetul în comparație cu audiovizualul clasic. Posibilitățile de comunicare *on line*, participarea la grupuri de discuție pe Internet, transferul instant de imagine și sunet procesate audiovideo de către computer sunt, toate la un loc, o magică atracție, în fața căreia va pierde teren din ce în ce mai mult orice alt mijloc de comunicare de masă sau individuală.

Nu există îndoială că „progresul” își va face bine treaba și de această dată, va atrage o dată în plus, dar mult mai convingător, corabia omenirii în apele promițătoare și pline de încântătoare sirene ale *înaltelor tehnologii*.

4. Înstrăinarea cetății

Globalizarea – o nouă temă de reflexie, abordată în ambele sensuri, cântărită de către economiști, curtată de către politicieni, bârfită de către analiștii de diverse spețe. Nimic din *satul planetar* nu s-ar fi putut contura până astăzi dacă comunicarea nu ar fi fost adusă la nivelul actual sau dacă expansiunea piețelor de consum nu ar fi reșezat interesele la alte mese de discuție, transcontinentale. Suntem martorii transformării imense și greu-accesibilei noastre planete (până mai ieri), într-o comunitate, ce-i drept, la fel de mare, dar în care vechile identități cu insurmontabilele lor separări, se topesc.

Betia celor doi C (comunicare și consum) a reușit acolo unde religiile și arta au eșuat. Maritain amintește că „*în numele omului colectiv, al dinamismului colectivității sociale*” omul este constrâns să se subordoneze necesităților tehnice care au invadat lumea (Dumnezeu și naturalul sfârșesc prin a dispărea). Cu riscul de a ne repeta în mod stânjenitor, credem, prin simple judecăți de raportare la istorie, că tehnica și știința, nu religia, sunt pe cale de a uni omenirea. Ceea ce nu va putea face, din păcate, tehnica și apropiații ei colaboratori – consumul și comunicarea – este solidizarea unui psihic pozitiv și consistența afectivă de care această nouă comunitate are nevoie pentru a supraviețui. Ne referim la formele dezirabile de supraviețuire. David Lyon trage un semnal de alarmă în *Postmodernitatea* asupra a ceea ce ar putea deveni lumea de mâine. El zugrăvește cu imagini preluate din *Blade Runner* (tradus în România ca *Vinătorul de recompense*) – un film science fiction de anticipație – un *nou ev* în care eșecul lamentabil al progresului tehnologic nu mai lasă loc de recuperare pentru o omenire obosită și erodată de propriile ei creații. Am făcut această paranteză pentru a sublinia că perspectiva existenței nu dispăre, dar supraviețuirea poate lua forme pe care nu le dorim, nu le vom putea controla sau corecta. Va trebui inventată o nouă „demografie”, a sufletului, care să inventarieze depopularea imensei cetăți planetare de ceea ce ar fi trebuit să aibă mai mult - umanismul.

Modelul omului nou, actual, este în opoziție vizibilă și de netăgăduit cu cel de la începutul secolului XX, ca să nu facem referiri la timpuri mai îndepărtate. Avântul tehnologic, în postura sa mesianică, din primele decenii ale veacului trecut, s-a dovedit a fi prea mult pentru individul biologic și chiar social; viteza de adaptare a organismului este mult mai mică decât cea a creșterii complexității tehnice. Este posibil să fim supuși unei noi forme de *alienare*, la ființarea și perpetuarea căreia Internetul își va aduce un aport substanțial. Legea alternației își va spune și aici cuvântul; unii prea plin în comunicare îi va urma un vid. Acest vid nu se va regăsi, ca formă manifestă, într-o muțenie generală, ci mai degrabă într-o chinuitoare și sterilă încercare de a mai transmite sensul uman, emoțional, nontehnic al mesajului.

5. Generația Matrix (matrice)

Una dintre producțiile cinema ale anului 2000 atrage atenția în mod special, atât prin realizarea de excepție cât, mai ales, prin subiectul pe care îl propune. *Matrix* este încă un film cu scenariu anticipativ, unde însă este implicat un actor de mare anvergură, un actor care regizează de unul singur întreaga mișcare scenică - calculatorul.

Și aici, la fel ca în *Blade Runner* sau alte filme SF, apare individul - replică umană (cyberman). Este omul mașină, hiperpotențat acțional, neîmpiedicat în urmărirea scopurilor sale de tare sentimentale, emoții, reprezentări afective. Este idealul de executant într-un mediu social bizar, ilustrat în film ca un amestec general, un *puzzle* defect, cu o arhitectură lipsită de cap și coadă, rece și neînsuflețită.

Tot universul virtual creat este mai real și mai senzitiv decât însăși realitatea. Acțiunea face deseori apeluri la ficțiune, însă nici una dintre cele două dimensiuni – realitatea și ficțiunea – nu mai reușesc să se disocieze; apare un joc de interdependență vitală. Ceea ce merită atenția noastră totală este faptul că subiectul filmului și întreaga sa desfășurare gravitează în jurul *Matrix*-ului, în jurul unei rețele computerizate, în care inteligența umană se lasă atrasă, fără a putea bănui consecințele și complicațiile acceptării jocului. Exemplul acestui film nu este ales din lipsa altora. Ni se pare ca fiind definitoriu pentru ceea ce trăiesc cu freneză în acest moment copiii și adolescenții din întreaga lume.

Mirajul și teribilismul evadării din lumea reală în Internet este imposibil de stăvilit. Ar trebui însă să ne dea de gândit acea înțeleaptă observație care spune că „*suntem ceea ce consumăm*”. Există pericolul ca noile generații să preia până la interiorizare completă rolurile din lumea virtuală – la fel de animată ca și lumea reală, dar mult mai fascinantă. Riscăm ca tradiționalele decalaje dintre generații, datorită vitezelor inegale de evoluție (în primul rând inteligentă și, în al doilea rând, atitudinal-comportamentală) să devină extrem de abrupte. Toate aceste perspective sunt premisele cele mai propice pentru a transforma mediul fizic și uman în acele haotice cadre pe care *Matrix* le imaginează.